

Introïtustekst:

De mensen hebben geen idee hoe belangrijk samenwerken is. En het is nog niet genoeg. Om vol te houden is empathie nodig, besef van verbondenheid. De gulden regel: wat jij niet wilt dat jou geschiedt, doe dat ook een ander niet, is universeel. Wat je een ander aandoet, doe je jezelf aan. Wat je doet voor iemand anders, het bezoeken van een zieke of een gevangene, doe je voor mij. Wat je nalaat, treft mij ...

Zoals paddenstoelen en bomen ondergronds met elkaar verbonden zijn en je niet één ervan kunt verwijderen zonder de andere te beschadigen, zo zijn mensen met elkaar verweven door duizend draden.

Door Brouns-Wewerinke, in: Speling (2018)

Lezingen:

Deuteronomium 4:23-31

Zorg er dan voor dat u het verbond dat de Heer, uw God, met u heeft gesloten niet vergeet, en dat u niet tegen zijn gebod in een godenbeeld maakt, een afbeelding van wat dan ook. Want de Heer, uw God, is een verterend vuur, Hij duldt geen ontrouw. Als u eenmaal in dat land geworteld bent en er kinderen en kleinkinderen hebt gekregen, en u gaat u misdragen door een godenbeeld te maken, een afbeelding van wat dan ook, en u tergt de Heer, uw God, door te doen wat slecht is in zijn ogen – ik roep vandaag de hemel en de aarde op als getuigen tegen u, dat u dan spoedig zult worden verdreven uit het land aan de overkant van de Jordaan, dat u in bezit zult nemen. Daar zal u dan geen lang leven beschoren zijn, integendeel, u zult worden weggevaagd. De Heer zal u uiteenjagen en u wegvoeren naar vreemde volken, waar maar een klein aantal van u zal overblijven. Daar zult u dan andere goden vereren, goden van hout en van steen, door mensen gemaakt, goden die niet kunnen horen en zien, niet eten en niet ruiken. Maar ten slotte zult u de Heer, uw God, weer zoeken, en Hem ook vinden, als u Hem met hart en ziel zoekt. Wanneer dit alles u overkomt zult u in uw nood uiteindelijk terugkeren naar de Heer, uw God, en naar Hem luisteren. Want de Heer, uw God, is een liefdevolle God. Hij zal u niet verlaten en u niet in het verderf storten. Wat Hij uw voorouders onder ede heeft beloofd, vergeet Hij niet.

Deuteronomium 15:4-8

Overigens zal niemand van u in armoede leven, zozeer zal de Heer u zegenen in het land dat Hij u in bezit zal geven, tenminste, als u Hem gehoorzaamt en de geboden die ik u vandaag voorhoud zorgvuldig naleeft; dan zal de Heer, uw God, u zeker zegenen, zoals Hij beloofd heeft. U zult aan veel volken leningen verstrekken, maar zelf hoeft u niet te lenen. U zult over veel volken macht uitoefenen, maar zij niet over u. Zou er in een van de steden in het land dat de Heer, uw God, u zal geven toch iemand uit uw eigen volk gebrek lijden, dan mag dat u niet koud laten. U mag uw hand niet op de zak houden, maar u moet diep in de buidel tasten en hem lenen zo veel als hij nodig heeft.

Handelingen 2:42-47

Ze wijdden zich trouw aan het onderricht dat de apostelen gaven, aan de onderlinge gemeenschap, het breken van het brood en het gebed. De vele tekenen en wonderen die de apostelen verrichtten, vervulden iedereen met ontzag. Allen die tot geloof gekomen waren, bleven bijeen en hadden alles gemeenschappelijk. Ze verkochten hun eigendommen en bezittingen en verdeelden

de opbrengst onder degenen die iets nodig hadden. Elke dag kwamen ze trouw en eensgezind samen in de tempel, braken het brood bij elkaar thuis en gebruikten hun maaltijden in een geest van eenvoud en vol vreugde. Ze loofden God en stonden in de gunst bij het hele volk. De Heer breidde hun aantal dagelijks uit; steeds meer mensen werden gered.

Overweging

In april maakten we met twintig studenten een studiereis naar Auschwitz. Het gaat er bij de reis om dat we ons realiseren dat de degene die een industrie opzetten om mensen te vernietigen, na de oorlog veelal prima functioneerden bij bedrijven of de overheid. Dat brengt de vraag hoe je dit kunt voorkomen, dichtbij onszelf. Wat maakt ons verschillend van degenen die in die tijd hieraan meewerkten? Door de inval in Oekraïne, vlak daarbij, voelden we misschien nog scherper wat terreur met mensen doet. Studenten, ook degenen die niet meegingen, vertelden dat ze bang waren, om in de oorlog betrokken te raken, of voor hun toekomst. Hoe ga je om met angst, om te verliezen wat je hebt? Hoe leef je als je terreur hebt meegemaakt?

Wat antwoord je op deze vragen? Aan studenten die soms zijn opgevoed in de christelijke traditie en degenen die er weinig van kennen. We zijn natuurlijk niet de eersten die met terreur te maken krijgen. Hoe hebben eerdere generaties de crisissituaties verwerkt en er een antwoord op gevonden? Een van de vroegste ontwikkelingen die aan de basis ligt van de westerse denkwijze vond plaats in de joodse religie en cultuur. De vernietiging van het eigen koninkrijk en de omliggende rijken ten oosten van het Middellandse Zee had een grote invloed op het joodse geloven. Na de verwoesting van Jeruzalem in 587 v.Chr. werden nieuwe teksten toegevoegd, vooral te zien aan de uitbreiding van het boek Deuteronomium en enkele andere boeken, waaronder de boeken Koningen.

Spirituele wending in de Deuteronomistische theologie.

Nadenkend over het gesprek met de studenten, viel mij plotseling op hoe weinig aandacht deze teksten feitelijk schenken aan de veroveraar. Zoals we lezen komt in de godsdienst nog meer de trouw aan de wet en het recht centraal te staan. De teksten evalueren het eigen handelen en ze gaan over leiderschap. De daden van de koningen, vanaf Saul, David en verder worden opgetekend. Op enkele uitzonderingen na slaagt geen van de leiders voor de toets van rechtvaardigheid. Waarom dit zelfonderzoek als reactie op de vernietiging, terwijl aan de evidente dader weinig woorden worden vuil gemaakt? Wat is de spirituele ervaring die Joodse schrijvers hebben meegemaakt? (Niet fatalistisch, niet kadaverdiscipline)

In de angst en in de wanhoop over de verwoesting is het basale gevoel: Wie ziet mij, ons? Wie heeft weet van het onrecht dat ons overkomt? Een gevoel van verlatenheid. En het verlangen niet alleen te worden gelaten. Denk aan de Psalm 22, Jezus' woorden aan het kruis: mijn God, waarom heeft u mij verlaten. Een gebed om gezien te worden. Van een volk wiens land wordt afgenomen. Een gebed om recht. In de diepte van dit gebed ontstaat een intuïtie: dit recht bestaat. Als er – in dit grote onrecht, terwijl ons bestaan wordt bedreigd – een God is, dan een God van recht. Terwijl het onrecht overal is, groeit juist het verlangen naar van een rechtvaardig leven. Voor wie slachtoffer is, wordt des te sterker duidelijk dat die Grond van recht, van goed leven werkelijk bestaat. Daarom roepen ze God aan.

Maar daarmee verandert er iets wezenlijks in de godsdienst. Wat rechtvaardig is, geldt niet alleen voor mij, voor onze groep, maar ook voor anderen. De God van Israël is niet langer een etnische god, een god van en voor dit volk, terwijl elk buurvolk weer een andere God heeft. Maar God is een god van recht voor iedereen. Na de terreur groeit dit besef in de Joodse traditie. De misdaden leggen volgens hen niet zozeer een onderscheid bloot tussen de terroriserende groep en de

slachtoffers, maar tussen recht en onrecht. Daarom staat er: Jullie zullen geen andere goden dienen. Die andere goden zijn etnische goden. Maar het zijn Goden die niet kunnen ruiken en horen. Ze hebben geen ogen die het onrecht zien dat mensen elkaar aandoen. Ze zien alleen de eigen groep.

In hoeverre verandert dit nu de angst? Vinden ze nu een bron van rust? Het helpt hen in elk geval om woorden te geven aan wat ze wel aanvoelen: dat een vijandbeeld uiteindelijk geen antwoord biedt. Ze krijgen een vermoeden van een Grond van recht; die er voor iedereen is; en dat je daar je leven op kunt bouwen. Het vraagt dat je je inzet voor rechtvaardige relaties, heel concreet, in je eigen situatie, en met je eigen mogelijkheden. Denk bijvoorbeeld aan de mensen die kort na de aanval op Oekraïne naar de Poolse grens reden om vluchtelingen op te vangen. En verder vraagt het telkens weer om je eigen acties en drijfveren tegen het licht te houden en door anderen laten bekritisieren. Kritiek toelaten is een vorm van schoon worden. Daarom richten de joodse denkers de aandacht op het eigen handelen en minder op de veroveraar. Ik denk dat de studenten dat begrepen.

Toewijding aan eerlijke gemeenschappen

Dit voorjaar vertelde een godsdienstleraar in opleiding me, dat in zijn vmbo-stageklas min of meer twee groepen waren. Een groep Nederlandse leerlingen en een groep leerlingen uit onder meer Irak en Syrië. Zelf is hij ook met zijn ouders op tienjarige leeftijd uit een van de voormalige Sovjet-staten naar Nederland gekomen. Uit de verhalen van zijn ouders kent hij de onvrijheid en het belang van verantwoordelijkheid nemen. Doordat hij al lang hier woont, kan hij zich in beide groepen verplaatsen. Hij vroeg hen afzonderlijk wat hen bezighield. In de belevingswereld van de Nederlandse jongeren draaide het om wat veel leeftijdsgenoten hier bezighoudt: gamen, sporten, uitgaan. De belevingswereld van de andere jongeren was veelal gekleurd door hun vluchtverhaal; het ging om hun leven opbouwen, financieel vooruitkomen.

Tussen de groepen was nauwelijks contact. Hij vroeg hen wat volgens hen zorgde voor dat het gebrek aan contact. De Nederlandse leerlingen vonden dat de anderen de eerste stap voor het contact moesten zetten, of zij wisten niet goed hoe ze dat zelf moesten doen. De jongeren die vluchteling waren geweest, deden dat niet. Ze vreesden dat hun verhaal over hun vlucht of geweld niet goed verstaan zou worden. Dat ze opnieuw niet gezien zouden worden.

Dat alles had hij vanuit zijn gevoeligheid voor beide groepen jongeren gezien. Het raakte hem. De dreiging waarvoor zijn ouders zijn uitgeweken, motiveert hem om een omgekeerde rol te spelen. Hoe kunnen deze jongeren elkaar leren begrijpen en van elkaar leren? Dat is niet alleen goed voor de gevluchte jongeren om te zien hoe de Nederlandse samenleving werkt. Maar zij kunnen ook aan de Nederlandse jongeren een spiegel voorhouden. Hoe het is om in angst te leven, welke dingen de moeite waard zijn om je voor in te zetten. Zijn achtergrond als vluchteling heeft hem daarvoor sensitief gemaakt.

De Handelingen van de Geest

Lucas, de schrijver van het boek Handelingen beschrijft hoe de Geest, die uitgaat van God, mensen in verbinding brengt, ook buiten de Joodse kring. Naar voren springt hoe de leden van de nieuwe gemeenschappen het bezit met elkaar delen. 'Ze verkochten hun eigendommen en verdeelden de opbrengst onder degenen die iets nodig hadden.' En dus is er overvloed.

Lucas laat zijn beschrijving van de nieuwe gemeenschappen rijmen op de verwachting in Deuteronomium. 'Niemand van u zal in armoede leven.' En 'Mocht iemand gebrek lijden, dan mag u dat niet koud laten. U mag de hand niet op de zak houden, maar u moet diep in de buidel tasten en hem lenen zoveel hij nodig heeft.' In deze gemeenschapszin ziet Lucas een teken dat de

gemeenschap uit Deuteronomium nu beetje bij beetje werkelijk wordt. En dat de Geest van de Wet opnieuw mensen aanspreekt en verbindt.

Wie geloof in die God van recht, is daarmee niet alleen. Je raakt verbonden met mensen: op andere plaatsen, in verleden en heden, in andere samenlevingen aan de andere kant van de aarde. Met mensen aan de andere kant van diepe scheidslijnen.

De jonge godsdienstleraar verlangt naar verbinding. Voor vluchtelingen en voor Nederlandse jongeren op het vmbo. Wie hebben moeten vluchten, wie onrecht is aangedaan, wie berooid zijn; wie verlangen naar verzoening en verbinding. Wie verlangen naar recht. Over hen de zegen van God.

Slottekst:

‘Heb jezelf lief, dan heb je alle mensen lief als jezelf. Zolang je één enkel mens minder liefhebt dan jezelf, heb je jezelf nog niet waarachtig lief gekregen, - wanneer je niet alle mensen zo lief hebt als jezelf, in één mens alle mensen: en deze mens is God en mens.’

Meister Eckhart, in zijn preek ‘Qui audit me’

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeiden.nl
info@ekklesialeiden.nl